

Славица Петровска-Горѓевска

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА „МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНА АРХИВА: ОД РАКОПИС ДО ДИГИТАЛНА КУЛТУРА“

По повод јубилејот 40 години од основањето на Институтот за македонска литература при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, оваа висока научна и образовна институција организираше Меѓународна научна конференција на тема „Македонска книжевна архива: од ракопис до дигитална култура“. Научната конференција се одржа на 29 и 30 јуни 2021 година, а работниот дел се одвиваше во неколку тематски сесии: Книжевната архива на Блаже Конески, Дигитална архива, Ракописна и книжевноисториска архива, Современа книжевна архива и Фолклорна архива. Првата сесија беше пригодна, со која Институтот за македонска литература се вклучи во државната прослава Година на Блаже Конески – во која се одбележува јубилејот 100 години од неговото раѓање.

Конференцијата согласно со состојбата со пандемијата со КОВИД-19 се одржа во хибридна форма, односно, дел од учесниците своите истражувачки излагања ги имаа во просториите на Институтот за македонска литература и во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, додека дел преку видеоконференциската платформа Зум. Отворањето на Конференцијата се одржа во Куршумли ан во Старата скопска чаршија, на 29 јуни 2021 година, каде што со поздравни говори се обратија: претседателот на Република Северна Македонија, г. Стево Пендаровски, заменик-министерот за образование и наука, г. Арафат Шабани, ректорот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, проф. д-р Никола Јанкуловски, директорката на Институтот за македонска литература, проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ и амбасадорот на Република Словачка, н.е. Хенрик Маркуш.

Конференцијата „Македонска книжевна архива: од ракопис до дигитална култура“ имаше за цел да го истакне значењето на книжевната архива преку меморијата и сеќавањето за вековниот континуитет на македонската книжевна традиција, но и за современите книжевнотворечки процеси. Архивирањето како помошна алатка во процесот на формирање на колективната меморија на македонскиот народ беше проследувана и толкувана преку повеќе облици, односно преку пет засебни тематски области: Книжевната архива на Блаже Конески, Дигитална архива, Ракописна и книжевноисториска архива, Современа книжевна архива и Фолклорна архива. На тој начин Организацискиот одбор овозможи да се реализира детален осврт врз континуитетот и современоста на македонските книжевнотворечки процеси. Во фокусот беа ставени повеќе тематски поглавја, кои и покрај нивната шареноликост речиси во целост орбитираат во духот на книжевната архива.

Преку презентираниите истражувања на учесниците на Конференцијата се изложија повеќе нови согледувања во врска со книжевната архива на Блаже Конески, а следствено и пошироко на целокупната архива на македонскиот книжевен творечки развој. Со одлуки на раководните тела на Институтот за македонска литература, како и по предлог на Организацискиот одбор на Конференцијата, научните реферати од јубилејната сесија посветена на 100 години од раѓањето на Блаже Конески ќе бидат објавени во тематскиот број 78 за 2021 година на списанието *Сѝекѝар*. Овој јубилеен датум посветен на светски истакнатиот филолог и писател, македонскиот корифеј Блаже Конески, годинава е запишан и во Календарот на значајни јубилеи поддржани од УНЕСКО за 2021 година. Импозантниот број од 23 реферати на пријавените учесници беа излагани во 4 сесии посветени на Блаже Конески, кои се реализираа во двата работни дена од Конференцијата. Во текот на овие сесии беа изнесени бројни аспекти од неговата научна и книжевна дејност, при што уште еднаш се потврди големината и значењето на бардот на афирмацијата на македонскиот јазик, литература и култура воопшто.

Во оваа сесија Маја Јакимовска-Тошиќ ја истакна врската на Блаже Конески со средновековната книжевност, ставајќи посебен акцент врз прилозите за св. Климент Охридски – при што го истакна неговото значење во процесот на обликување на националната и културната традиција на македонскиот народ. Во иста насока се движеше и излагањето на Вера

Стојчевска Антиќ, која евоцирајќи спомени за својот професор Конески го истакна неговото значење во развојот на македонскиот јазик и книжевност, истакнувајќи дека тој е и извонреден познавач на ракописното словенско писмено наследство, со посебен акцент врз текстовите пишувани со македонска редакција на црковнословенскиот јазик. Ликот и делото на Блаже Конески во оваа сесија беа проследувани и од истакнати странски истражувачи. Во тој контекст ги напоменуваме излагањата на Лила Мороз-Ѓжелак, Радомир Виденовиќ и Намита Субито, кои ја истакнаа неговата научна и творечка релација во контекстот на сфаќањата и прифаќањата во словенските научни и академски средини. Преку нивните излагања уште еднаш беше потврдено во која огромна мера името и делото на Блаже Конески се задржало зачувано и надвор од Македонија.

Во текот на сесијата се направи осврт и кон книжевно-творечката дејност на Блаже Конески, преку детална анализа на неговата поезија, проза и есеистика. Следните учесници на научната Конференција дадоа дополнителен истражувачки придонес во однос на значењето и вредностите на книжевното творештво на Блаже Конески. Тука пред сè мислиме на рефератите од Елизабета Шелева, Гоце Смилевски, Јасмина Мојсијева-Ѓушева, Иван Џепароски, Аџрим Реџеџи, Васил Тоциновски, Луси Караниколова-Чочоровска и Дарин Ангеловски, чии истражувачки опсервации начнаа различни погледи од книжевната дејност на Конески. Притоа, се направи осврт врз различноста на тематско-мотивските особености, неговиот однос кон флората, добрината во неговата поезија, понатаму се претстави антејскиот потенцијал во неговата проза, односот кон класичната култура, карактеристиките на неговото писмо, како и неговиот дијалог во „Дневник по многу години“. Во таа насока, Веле Смилевски го истакна и принципот на одбрана на поезијата во есеите на Блаже Конески, а следеа и осврти кон неговото книжевно дело преведено на албански јазик и се изнесоа податоци за ракопис од песната „Везилка“ во три строфи и седумнаесет стихови пронајдена во приватна архива во САД, во фонд на Кочо Рацин од 50-тите години на XX век. Искра Тасевска Хаџи-Бошкова го истакна присуството на книжевното наследство во делата на Блаже Конески и на Венко Андоновски, додека Марина Цветаноска го анализираше присуството на книжевноисториските прилози од XIX век во неговото творештво. Во поглед на научно-истражувачката архива на Блаже Конески, свои согледувања имаа уште Анастасија Ѓурчинова, Лидија Капушевска-Дракулевска

и Бобан Карапејовски, кои ги изнесоа искуствата околу подготовката на VI-от том од критичкото издание на Блаже Конески. Во тој правец беше и истражувачката преокупација на Христина Андоновска, која ја претстави дигиталната архива на Конески, односно електронската база направена од Катедрата за славистика при Универзитетот во Грац, ГРАЛИС-МАК. Во овој проект е сместен обемен корпус во дигитална архива со целата книжевна и научна дејност на Блаже Конески.

Работата на Конференцијата се одвиваше и со реферати на учесниците во сесијата „Дигитална архива“, каде што беа понудени впечатливи современи погледи во однос на дигиталниот систем на архивирање, којшто веќе со години наназад е приоритетен ангажман на сите научни и културно-општествени институции. Преку рефератите беа изнесени систематизирани прегледи на повеќе проблеми и предизвици со кои се соочуваат сите засегнати единки во процесот на дигитализација на книжеvnата архива. Во излагањето на Марек Дебнар и Петар Иванович од Словачка беа изложени можностите на компјутерската анализа во проследувањето на Панонските легенди од страна на различни автори. Соња Стојменска-Елзесер го актуализира прашањето за организирање и одржување на своевиден „книжевен музеј“. Натаму, Катерина Петровска-Кузманова ги претстави можностите што ги нуди дигитализацијата во фолклористиката, а во функција на социолошко-културните импликации коишто ги нуди дигиталниот свет и како тие влијаат врз културата и врз односот на човештвото. Вероника Рацова направи осврт на критичките хибридни изданија претставувајќи ги проблемите и предизвиците што се јавуваат при традиционалните наспрема дигиталните изданија, а во таа истражувачка насока се одвиваше и излагањето на Биљана Рајчинова-Николова, која го претстави односот на книжевните дела и дигиталните медиуми, електронското издаваштво, блогот и социјалните мрежи. Сарита Трајанова и Билјана Јоновска-Стефковска изнесоа интересни податоци околу дигитализацијата на книжеvnата граѓа, со посебен осврт кон дигиталната библиотека на Институтот за македонска литература, додека Мерсиха Исмајлоска и Марија Гиревска го истакнаа значењето на мрежата COST во процесот на соработка меѓу научниците низ цела Европа. На крајот од оваа сесија Тамара Купева ги претстави позитивните и негативните ефекти на дигитализацијата, односно појавата на дигиталните идентитети како феномен на дигиталното време.

Сесијата „Ракописна и книжевно-историска архива“ понуди нови погледи и сознанија во врска со книжевните и културно-општествените случувања од македонската историја. Во неа беа опфатени сите периоди од македонската книжевна историја. За македонската средновековна книжевна архива, односно за книжеvnата и културно-легендарната архива како културноисториска меморија за кирилometодиевската традиција од Стримонската словенска архонтија на св. Методиј, говореше Илија Велев, којшто ги истакна книжевните и културно-легендарните извори за дејноста на браќата св. Кирил и Методиј како составен дел од духовната, културноисториската и народната архива. Во поглед на средновековната книжевна архива, свои новини изнесе и Ѓорѓи Поп-Атанасов којшто се задржа на Летописот на поп Елисеја од Горно Соње, пишуван во втората половина на XIX век врз маргините на Цветен триод од XVI век. Понатаму, Јордан Плевнеш направи една паралела меѓу историската и современата архива преку претставувањето на *Тајнаџа книга* како средновековна боготмилска копија во дигиталниот оригинален филм во европската модерна меморија. Меѓу темите во оваа сесија беше толкуван и опусот на Марко Цепенков, за којшто Катица Ќулафкова потенцираше дека откривањето на овој грандиозен фолклористички архив овозможил разбирање на историските пројави и процеси и културно-општествени опстојби во македонскиот XIX век. Историскиот XIX век беше тема на анализа и толкувања и од страна на Валентина Миронска-Христовска, којашто говореше за грижата, односно за негрижата кон творбите од преродбата до денес, но и за состојбите во XXI век – во смисла колку тие се маргинализирани и истиснати од колективната меморија. Во истиот правец се движеше и излагањето на Лилјана Гушевска и Наташа Котлар Трајкова, кои преку изворни културноисториски податоци ја анализираа дејноста на Димитар Миладинов низ призмата на неговата кореспонденција. Кон споменативе излагање се надоврза и рефератот на Славчо Ковилоски, кој се осврна на прашањето кон женската писменост во XIX век – конкретно преку примерот за Анастасија Милошова и на примерите од нејзината богата книжевна архива.

Своевидна осмислена тематска целина имаа и рефератите презентирани во програмските рамки на сесијата „Современа книжевна архива“, во кои се разгледуваше современата книжевна мисла и нејзината релација во односот со колективната меморија. Златко Крамарик го претстави

односот на книжевните архиви како чувари на националната меморија, осврнувајќи се врз примерите на македонскиот актуелен случај. Лорета Георгиевска-Јаковлева направи паралела меѓу втемелувачите на македонскиот современ расказ, каде што преовладува машкиот раскажувачки субјект и тенденциите во XXI век, каде што женското писмо го достигнува својот зенит погледнат преку раскажувачкото перо на Оливера Ќорвезировска, Румена Бужаровска и Снежана Ангелков. Кон феноменот на женското писмо се осврна и Ана Мартиноска, која тргна од пејачките и раскажувачките на македонските народни умотворби, па сè до последните литературни дела на најмладата генерација македонски писателки. Следеше излагањето на Наташа Аврамовска, преку кое се проследи продуктивното сооднесување на митот со повеќе дела од различни периоди од развојот на македонската литература, истакнувајќи го соодносот на древните со новите книжевни жанрови. Маја Ангеловска-Панова се осврна кон феноменот на навраќање кон историските и традиционалните вредности, со посебен осврт кон богомилството и кон неговите импликации во македонската современа книжевност. Натаму, Лилјана Макаријоска го анализираше лексичкиот фонд во современата македонска книжевност, со посебен осврт кон стилско-изразната дистрибуција на црковнословенизмите. Владимир Мартиновски се задржа кон имагинарните музеи во современата македонска поезија, како и во плеј-листите во современата македонска проза. Истакнувајќи ја големината на Славко Јаневски, Блаже Конески, Коле Чашуле и Ацо Шопов, нарекувајќи ги четворицата македонски книжевни великани, Александар Прокопиев ги анализираше креативните светови на овие автори преточени во нивните репрезентативни дела. Во оваа сесија се посвети внимание и на македонската драма. Така, Мишел Павловски направи анализа на повеќе драми од Горан Стефановски, потенцирајќи ги факторите што влијаеле врз промената во големата нарација, додека, пак, Звонко Танески се задржа на присуството на македонската драма во словачката културна сцена, анализирајќи ја поетиката на дислокацијата како и проблематиката на книжевната дислокација.

Во сесијата „Фолклорна архива“ се истакна значењето на народното и на колективното како облици на културната меморија. Светлана Королјова се осврна кон фолклорните митолошки приказни за мртвите кај Комите, при што се истакна номинацијата за определени категории на мртви

луѓе и на нивното митолошко значење. Во таа насока беше и истражувачката преокупација на Марина Даниловска, која направи паралела меѓу натприродните суштества во македонскиот и во албанскиот фолклор. Следеше излагањето на Славица Петровска-Ѓорѓевска, која се осврна кон христијанската духовна и културна меморија застапена во македонската драма од крајот на XIX и почетокот на XX век – потенцирајќи дека во овие драми се чувствува религиозната и духовна традиција како составен дел на македонската колективна меморија. Додека, пак, Александра Пауновиќ се осврна кон претставувањето на Охрид и на Охридското Езеро кај српските книжевници, творечки и импресивно преточени преку патописните и архивските записи во нивните текстови – притоа претставувајќи ги убавините, но и општествено-политичките трансформации во тогаш актуелните општествени процеси.

Меѓународна научна конференција насловена како „Македонска книжевна архива: од ракопис до дигитална култура“ понуди инспиративни излагања, кои побудија активен интерес кај учесниците и кај посетителите, при што се развија и плодни научни дискусии проследени со мноштво прашања и коментари. На крајот се дојде до заклучок дека зачувувањето и архивирањето на книжевната граѓа е процес на кој континуирано треба мобилно да се задржува интересот, а притоа имајќи ги предвид сите расположливи алатки што ги нуди современиот дигитален свет. Само преку афирмација и преку валоризација на културата и на книжевноста ќе се успева да се создава ризница во функција на задржување на културната меморија кај идните поколенија.

Освен работниот дел со презентирање на научните реферати, во текот на Научната конференција се одржаа и две интерактивни промоции. На свечениот дел при пленарното прославување на јубилејот на Институтот за македонска литература, проф. д-р Ана Мартиноска ја промовираше монографијата *The Ethical and Axiological in the Literature and the Culture of the 20th and 21st Centuries*, којашто е резултат на проектот при интернационалната соработка на два универзитети именувани по сесловенските мисионери св. Кирил и Методиј: Институт за македонска литература при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје и Факултетот за уметности при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Трнава. Додека, пак, на затворањето проф. д-р Наташа Аврамовска ја промовираше книгата *Љубовни амајџери (Двонасочни новели)* од проф. д-р Александар

Прокопиев, со што му се приопшти импресивно доживеан и уметнички признак на самиот свечен и јубилеен настан.

На крајот да нагласиме дека Научната конференција беше поддржана од Министерството за образование и наука, Турскиот културен центар „Јунус Емре“ во Скопје и од Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје. Следејќи ги трендовите на дигиталното време, видеозаписите од Конференцијата „Македонска книжевна архива: од ракопис до дигитална култура“ се поставени на јутуб каналот на Институтот за македонска литература, со што излагањата на сите учесници се достапни за пошироката научна и културна јавност.